

การศึกษารายจ่ายพระราชทรัพย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น
(2325 - 2394)

นางสาวรัตนาวดี แก้วไชโย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2527

ISBN 974-563-119-1

009413

i 17118323

THE STUDY OF THE STATE EXPENDITURE DURING THE EARLY
RATTANAKOSIN PERIOD (1782 - 1851)

Miss Ruttanavadi Kaewchaiyo

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

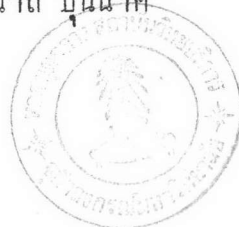
Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1984

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การศึกษารายจ่ายพระราชทรัพย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น
(2325 - 2394)
ชื่อนิติกร นางสาวรัตนาวดี แก้วไชโย
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ปิยนาด บุนนาค
ภาควิชา ประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา 2526

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษารายจ่ายพระราชทรัพย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (2325 - 2394) อันเป็นช่วงของการก่อสร้างบ้านเมืองให้กลับมีความมั่นคงเจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้งหนึ่งภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยา

การศึกษาแบ่งออกเป็น 4 บท นอกจากบทนำและบทสรุป โดยบทที่ 1 กล่าวถึงสภาพทั่วไปทางสังคม การเมือง การปกครอง ที่เป็นสาเหตุนำไปสู่รายจ่ายพระราชทรัพย์ บทที่ 2 กล่าวถึงที่มาของรายได้ที่จะนำมาจ่ายพระราชทรัพย์ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ที่มาของรายได้จากภายนอกประเทศได้แก่การค้าสำเภา และที่มาของรายได้จากภายในประเทศ ได้แก่ ส่วย อากร จังกอบ ฤชา เป็นต้น บทที่ 3 กล่าวถึงรายจ่ายพระราชทรัพย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่สำคัญ แบ่งออกได้ 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ ด้านศาสนา ด้านราชการแผ่นดิน และด้านราชสำนัก บทที่ 4 กล่าวถึงผลของรายจ่ายพระราชทรัพย์ที่มีต่อศาสนา ราชการแผ่นดิน การปกครอง และราชสำนักในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ผลของการวิจัย พบว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นอันเป็นระยะก่อสร้างบ้านเมืองใหม่ พระราชทรัพย์ที่มาจากภายในและภายนอกประเทศเท่าที่ปรากฏในท้องพระคลัง รัฐได้นำมาจ่ายทั้งการส่วนพระองค์และราชการแผ่นดิน โดยให้ความสำคัญแก่ด้านศาสนา ราชการแผ่นดิน และราชสำนัก ซึ่งในสมัยนี้ได้ให้ความสำคัญแก่รายจ่ายทางด้านศาสนาอย่างสม่ำเสมอตลอดเวลา แม้ในยามสงครามรายจ่าย

พระราชทรัพย์ในค้ำดังกล่าวนี้ก็ได้ถูกตัดทิ้งไป เพียงแต่ลดจำนวนลงเท่านั้น ผลของรายจ่ายพระราชทรัพย์นี้ได้ส่งผลโดยรวม กล่าวคือทางค้ำศาสนา รัฐได้เห็นความสำคัญทางค้ำวัตถุปรากฏให้เห็นในการสร้างและทนุบำรุงวัดวาอารามอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ให้ความสนใจน้อยกับพระธรรมวินัยในศาสนาจนเกิดมีการปฏิรูปศาสนาตั้งธรรมยุติกขึ้นมา ทางค้ำราชการแผ่นดินโดยเฉพาะการสงคราม รัฐสามารถป้องกันเอกราชไว้ได้ในการทำสงครามกับพม่า ในขณะที่ประสบความสำเร็จบางส่วนในการทำสงครามกับญวนเพื่อป้องกันประเทศ สำหรับรายจ่ายทางค้ำการปกครอง คือ เบี้ยหวัดและการปูนบำเหน็จซึ่งรัฐได้จ่ายนอกเหนือจากได้ให้อยู่แล้ว เป็นการแสดงถึงความพยายามที่จะสร้างความจงรักภักดีให้เกิดขึ้นแต่ไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร เพราะมีกบฏเกิดขึ้นหลายครั้งในสมัยนี้ ส่วนทางค้ำราชสำนัก รายจ่ายพระราชทรัพย์ที่ใช้จ่ายในการนี้ไปเพื่อการเสริมสร้างพระราชอำนาจของสถาบันกษัตริย์เป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุป รายจ่ายพระราชทรัพย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้ส่งผลต่อบ้านเมืองเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับความจำเป็นและความต้องการที่จะทำให้บ้านเมืองกลับมีความมั่นคง เป็นปึกแผ่นขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

the spending of the royal household. Chapter 4 is about the effects of the state expenditure on the social, political, administrative and economic conditions of the country during the early Rattanakosin period.

The following generalization can be made, based upon the study of state expenditure during this period of time. The emphasis seemed to be placed on religion, administrative affairs and the court, even during the time of war. However, it should be noticed that the money was spent more for the construction of temples than for the reformation of religious activities. This later gave rise to the emergence of Dharma Yutikanikaya. Administratively, most of the money was spent as compensation and reward for soldiers and government officials in order to promote loyalty. However, this was not a successful policy, for there were many rebellious. As for the court, the money was spent to strengthen the institution of monarchy. In brief, one can say that the purpose of state expenditure at this time of history is the strengthening of the stability of the state.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จลงได้หากไม่ได้รับความกรุณาอันประเมินค่ามิได้ จาก รองศาสตราจารย์ปิยนาด บุนนาค อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ช่วยเหลือให้ข้อแนะนำอันมีคุณค่า ตลอดจนตรวจแก้ไขอย่างละเอียดถี่ถ้วน ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณอย่างสูง ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สาระยา ในฐานะประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ศาสตราจารย์วิลาสงศ์ พงสะบุตร และอาจารย์พรเพ็ญ อันตระกูล ในฐานะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านในภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ทั้งสถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอวิชาญาณ ห้องสมุดกรมพระยา-คำรงราชานุภาพ หอสมุดแห่งชาติที่ได้อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูล

มิตรภาพอันดีงามที่ได้รับจากรุ่นพี่และรุ่นน้อง ตลอดจนกำลังใจและความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากเพื่อนร่วมรุ่น โดยเฉพาะจากคุณดวงฤทัย นิรันดร์ดิษฐ์ และคุณณัชชา เลลาศิริรินาด จะเป็นสิ่งที่อยู่ในความทรงจำตลอดไป

วิทยานิพนธ์นี้ไม่อาจจะเสร็จลงได้หากไม่ได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจาก "อ้อ" น้องสาวที่น่ารักในการพิมพ์ฉบับร่างและอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และชั้นสุดท้ายของการทำวิทยานิพนธ์เป็นรูปเล่มสมบูรณ์ได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากคุณจารุณี ทิพย์พิมานชัยกร และคุณแผน สารีภา จึงขอขอบคุณมา ณ ที่นี้

ท้ายสุดนี้พระคุณอันยิ่งใหญ่ของพ่อและแม่เป็นสิ่งที่ผู้เขียนขอระลึกถึงอยู่ตลอดไป

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	๗.
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๑.
กิตติกรรมประกาศ	๒.
สารบัญตาราง	๓.
บทนำ	1
บทที่	
1 สภาพสังคม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจในสมัยกรุง- รัตนโกสินทร์ตอนต้น	4
สภาพสังคม	4
สภาพการเมือง	19
สภาพการปกครอง	25
2 ที่มาของรายได้ที่นำไปสู่รายจ่ายพระราชทรัพย์ในสมัยกรุง- รัตนโกสินทร์ตอนต้น	28
ที่มาของรายได้จากภายนอกประเทศ	28
ที่มาของรายได้จากภายในประเทศ	37
3 รายจ่ายพระราชทรัพย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น	74
รายจ่ายพระราชทรัพย์ก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยสังเขป	75
รายจ่ายพระราชทรัพย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น .	77
ค่านศาสนา	78
ค่านราชการแผ่นดิน	104
ค่านราชสำนัก	136

บทที่		
4	ผลของรายจ่ายพระราชทรัพย์ที่มีต่อการศาสนา ราชการแผ่นดิน การปกครอง ราชสำนัก	152
	ผลที่มีต่อศาสนา	152
	ผลต่อราชการแผ่นดิน	158
	ผลต่อการปกครอง	164
	ผลต่อราชสำนัก	168
บทสรุป		172
บรรณานุกรม		176
ภาคผนวก		211
ประวัติผู้เขียน		221

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1	บัญชีแสดงรายการต่าง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 3	81
ตารางที่ 2	รายจ่ายพระราชทรัพย์เป็นค่านิตยภัตเปรียบเทียบ ระหว่างรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 3	101

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย